

Journal of Natural Sciences

№3
(2021)

<http://natscience.jspi.uz>

<u>ТАХРИР ХАЙЪАТИ</u>	<u>ТАХРИРИЯТ АЪЗОЛАРИ</u>
<p>Бош мухаррир – У.О.Худанов т.ф.н., доц.</p> <p>Бош мухаррир ёрдамчиси-Д.К.Мурадова PhD, доц.</p> <p>Масъул котиб- Д.К.Мурадова</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Худанов У – Табиий фанлар факултети декани, т.ф.н., доц.2. Кодиров Т- к.ф.д, профессор3. Абдурахмонов Э – к.ф.д., профессор4. Султонов М-к.ф.д, доц5. Рахмонкулов У-б.ф.д., проф.6. Хакимов К –г.ф.н., доц.7. Азимова Д- б.ф.н.8. Мавлонов Х- б.ф.д., доц9. Юнусова Зебо – к.ф.н., доц.10. Гудалов М- фалсафа фанлари доктори (география фанлари бўйича) (PhD)11. Мухаммедов О- г.ф.н., доц12. Хамраева Н- фалсафа фанлари доктори (биология фанлари бўйича) (PhD)13. Рашидова К- фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц14. Мурадова Д- фалсафа фанлари доктори (кимё фанлари бўйича) (PhD), доц
<p>Муассис-Жиззах давлат педагогика институти</p>	
<p>Журнал 4 марта чиқарилади (хар чоракда)</p>	
<p>Журналда чоп этилган маълумотлар аниқлиги ва тўғрилиги учун муаллифлар масъул</p>	
<p>Журналдан кўчириб босилганда манбаа аниқ кўрсатилиши шарт</p>	

Жиззах давлат педагогика институти Табиий фанлар факултети

Табиий фанлар-Journal of Natural Sciences-электрон журнали

[/http://www.natscience.jspi.uz](http://www.natscience.jspi.uz)

ЎЗБЕКИСТОНДА УЧРАЙДИГАН КАРРАК ЎСИМЛИГИ ТУРЛАРИ

Д. Х. Ҳамраев - ЖДШИ, Биология ва уни ўқитиш методикаси кафедраси,
магистр

Аннотация: Ўзбекистондаги камёб эндемик ўсимликлар сирасига кирувчи каррак ўсимлигининг айрим турлари билан танишиб чиқиш ва турларини ўрганиш.

Калит сўзлар: ўсимлик, тупрок, поя, барг, ўсиш, тур.

Резюме: Познакомиться и изучить некоторые виды падальщиков, одного из редких эндемичных растений Узбекистана.

Ключевые слова: растение, почва, стебель, лист, рост, тип.

Abstract: To get acquainted and study some species of scavengers, one of the rare endemic plants in Uzbekistan.

Key words: plant, soil, stem, leaf, growth, type.

Республикамизда сўнгги йилларда доривор ўсимликларни муҳофаза қилиш, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш, доривор ўсимликлар етиштириладиган плантациялар ташкил этиш ва уларни қайта ишлаш борасида изчил ислохотлар амалга оширилмоқда.

Каррак (*Cousinia resinosa* C. spirigonovii)-мураккабгулдошлар оиласига қарашли икки йиллик ўсимлик, бўйи 50-75 см, йирик, узун баргли ва тиканли. Адирларда кенг тарқалган. Жадал ўсиш ва ривожланиш даври мартдан июнгача. Поя ва барглари тиканли бўлганлиги сабабли вегетация даврида деярли ейилмайди. Озуқавий қиймати жиҳатдан унчалик юқори кўрсаткичларга эга эмас: хашаги таркиби кўп (40-50%) микдорда клетчатка сақлайди, протеин микдори хашаги пишиш фазасида 8-9% атрофида. 100 кг хашагида ўртача 20,5 озуқа бирлиги бор.

Қизилгулли каррак - Қисқача тавсифи: Бўйи 25 см га етадиган икки йиллик ўт. Пояси йўл-йўл чизиқли, қисман чалкаш тукли, ўрта қисмидан шохланувчи, баргли шохчалари якка каллакли. Барглари оч яшил, устки томони туксиз, пастки томони қалин тукли, четлари йирик тикан тишли. Ёпирма барглари бандли, патсимон бўлинган. Поядаги барглари патсимон ўйилган, бандсиз. Саватчалари тухумсимон-юмалоқ, чалкаш тукли, диаметри 3 см. Ўрама баргчалари кўп, қиррали. Тожи пушти, ўрама баргчаларидан қисқа. Уруги тескари тухумсимон, оч кулранг. Июнда гуллаб, меваси июнь–июлда етилади.

Тарқалиши: Сурхондарё вилояти Ҳисор тизмасининг жануби-гарбий тармоқларида, Бойсун тоғларида тарқалган.

Ўсиш шароити: Тог этакларидаги қумлоқ ёнбағирларда ўсади.

Сони: Табиатда кам тарқалган.

Кўпайиши: Уругидан кўпаяди.

Ўсимлилар сони ва ареалининг ўзгариш сабаблари: Маълум тупроқ шароитига мослашганлиги унинг камайишига сабаб бўлмоқда.

Маданийлаштириш: Маълумотлар йўқ.

Муҳофаза чоралари: Махсус муҳофаза чоралари ишлаб чиқилмаган.

1-расм. Қизилгулли каррак кўриниши

Эгритикан каррак: Ҳисор тизмасининг камёб эндемик ўсимлиги.

Қисқача тавсифи: Бўйи 30–50 см га етадиган кўп йиллик ўт. Пояси тик, йўл-йўл чизикли, қалин чалкаш тукли, ўрта қисмидан шохланувчи. Барглари чармсимон, ҳар икки томони қалин тукли. Ёпирма барглари бандли, чўзик эллипссимон, деярли бўлинган, тикан тишчали. Саватчаси кенг тухумсимон, диаметри 15–17 мм, тукли. Ўрама баргчалари кўп, қиррали, сиртидагилари пастга қараб эгилган. Тожи пушти. Уруги кулранг. Июнь–июль ойларида гуллаб, меваси август–сентябрда етилади.

Тарқалиши: Қашқадарё вилояти, Қашқадарё хавзасида тарқалган.

Ўсиш шароити: Тоғларнинг ўрта қисмидаги майда жинс тупроқли ёнбағирларда ўсади.

Сони: Табиатда жуда кам тарқалган.

Кўпайиши: Уругидан кўпаяди.

Ўсимлилар сони ва ареалининг ўзгариш сабаблари: Аниқланмаган.

Маданийлаштириш: Маълумотлар йўқ.

Муҳофаза чоралари: Ҳисор ва Китоб кўрикхоналарида муҳофаза қилинади.

2-расм. Эгритикан каррак кўриниши

Шубхали каррак - Фарбий Помир-Олойда тарқалган жуда камёб эндемик ўсимлик.

Қисқача тавсифи: Бўйи 50 см гача етадиган кўп йиллик ўт. Пояси унча чуқур бўлмаган чизиқли, чалкаш тукли, сийрак баргли. Ёпирма барглари кам, чўзиқ наштарсимон, пастки томони оқиш қалин тукли, патсимон қирқилган, четлари тикансимон тишли. Поядаги барглари майда, бандсиз, пояни ярим камраб туради. Саватчаси тухумсимон, диаметри 10–12 мм, туксиз. Ўрама баргчалари кўп, каттиқ чармсмон. Тожи сарик. Уруги тескари тухумсимон, деярли тўрт қиррали. Май–июнь ойларида гуллаб, меваси июнь–июлда етилади.

Тарқалиши: Жиззах, Навоий вилоятлари, Молғузар, Нурота тизмаларида тарқалган.

Ўсиш шароити: Тоғларнинг ўрта қисмидаги шагалли, майда жинс тупроқли ёнбагирларда ўсади.

Сони: Аниқланмаган.

Кўпайиши: Уругидан кўпаяди.

Ўсимлилар сони ва ареалининг ўзгариш сабаблари: Ўсиб турган ерларининг ўзлаштирилиши ва чорва молларининг кўплаб бокилиши унинг камайишига сабаб бўлмоқда.

Маданийлаштириш: Маълумотлар йўқ.

Муҳофаза чоралари: Махсус муҳофаза чоралари ишлаб чиқилмаган.

3-расм. Шубҳали каррак кўриниши

Ғужтук каррак - Ғарбий Помир-Олойда тарқалган жуда камёб эндемик ўсимлик.

Қисқача тавсифи: Бўйи 1 м гача етадиган икки йиллик ўт. Пояси гуж-гуж тукли, йўл-йўл чизикли, баргли, асосидан тарвақайлаб шохланган. Барглари нисбатан юмшоқ тиканли, устки томони чалкаш тукли, пастки томони кулранг қалин тукли. Поянинг пастки қисмидаги барглари бандсиз, пояни ярим қамраб туради, патсимон бўлакли, четлари нотекис тикансимон тишли; ўрта қисмидаги барглари бандсиз, бўлакли, четлари майда тикансимон тишли; юқоридагилари бандсиз, юмалоқроқ, четлари тикансимон тишли. Саватчалари юмалоқ, йирик, узунлиги 4 см, диаметри 3–3,5 см, қалин чалкаш тукли. Ўрама баргчалари қаттиқ. Тожи пушти рангли. Уруги тесқари тухумсимон, силлиқ, ялтироқ. Май–июнь ойларида гуллаб, меваси июнь–июлда етилади.

Тарқалиши: Қашқадарё вилояти: Қашқадарё сув ҳавзаси – Ҳисор тизмасининг ғарбий қисмида, Зарафшон тизмасининг жанубий ёнбағридаги Оёқчи дарё водийсида тарқалган.

Ўсиш шароити: Тоғларнинг ўрта қисмидаги тошли ёнбағирларда ўсади.

Сони: Табиатда кам тарқалган.

Кўпайиши: Уругидан кўпаяди.

Ўсимлилар сони ва ареалининг ўзгариш сабаблари: Бу турнинг маълум ўсиш шароитига мослашганлиги унинг камайишига сабаб бўлмоқда.

Маданийлаштириш: Маълумотлар йўқ.

Муҳофаза чоралари: Ҳисор кўриқхонасида муҳофаза қилинади.

4-расм. Ғужтук каррак кўриниши

Фойдаланилган адабиётлар

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халкимиз билан бирга курамиз “Узбекистон” НМИУ, 2017. -485 б.

2. Каримов В., Шомахмудов А. “Халк тобобати ва замонавий илмий тибда кулланиладиган шифобахш усимликлар”, “Ибн Сино” нашриёти, Дарслик. Ташкент, 1993 й. 308бет.

3. Акопов И.Э. Важнейшие отечественные Лекарственные растения и их применение» Справочник - Ташкент-1990 й. 38 бет.

4. Норкулов.У, Султонов.У.Т, Низомова.М.У. Доривор усимликларни турлари ва уларнинг махаллий, илмий номлари. Уқув кулланма ТошДАУ 2013 й.46 бет.

5. www.gov.uz Узбекистон Республикаси ҳукумат портали

6. www.lex.uz Узбекистон Республикаси конун ҳужжатлар маълумотлари миллий базаси.

7. <http://www.grida.no> /aral/

8. www.uznature.uz 5. [www.agro.](http://www.agro.uz)